

Sander Turnhout

DAN STAAT HET GRAS ALS LIEFDE

EEN TOEKOMST VOOR
NATUUR IN NEDERLAND

Inclusief 33 praktische ideeën

Noordboek

© 2023 Sander Turnhout | uitgeverij Noordboek

Omslagontwerp: Mijke Wondergem

Boekverzorging: Elgraphic

Druk: Wilco, Amersfoort

Omslagbeeld: Photona

ISBN 978 94 6471 078 6

NUR 323 | 410

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

Noordboek is onderdeel van
zo leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

Inhoudsopgave

Alles moet overal anders	9
Roofbloemen	11
Toekomst voor natuur	13
De groene zeenaaktslak	17
De duurzaamheidsparadox	19
Eigen spierkracht eerst	21
Parabel van het natuurbeleid	23
(De ontmanteling van) het Natuurbeleidsplan	25
Sluipwespen en mierenblauwtjes	30
De Habitatrichtlijn is heel sympathiek (maar onze overheid niet)	32
Juridische participatie	36
Roesten	38
Indicator misbruik	40
De prestatieparadox	42
Kijken met de ogen van een vlieg	46
Extinction of experience	48
Shifting baseline	50
Natuurherstel	52
Ontdieren	55
Ontkenning van natuur	58
Levende doden	60
Stiptheidsactie	62

Reframing the debate	65
Shiny barbarism	71
Ideeënstrijd	73
Onderhandelen met weekdieren	76
Het recht op vervuiling	79
Ontkoppeling	81
Eerlijk zullen we alles delen	84
Het recht op luiheid	86
Wonen in natuurgebieden	89
Natuurinclusief bouwen	91
Groene lijsten	93
Basiskwaliteit voor natuur	94
Modellen, metingen en monitoring	96
Participatieve monitoring	101
Natuurbeleving	104
Waardendiscussie	106
Wicked problem	109
Dialogoog	110
Het nut van polariseren	113
Alles van waarde is weerloos	116
Strektalen en culturele eenheden voor natuur	120
Burger(be)raad	122
Rechten voor natuur	124
Zoöoperaties	128
Mens en natuur	131
We zijn renjagers	134
Vandaag heet ik bos	136
The mushroom's mind operating on a human interface	140
De kunst van het navigeren	142
We zijn verhalende wezens	144
Identiteit	146
Intelligentie	148
Look back in anger	150

Wonderen	152
Ecologie als geesteswetenschap	155
Betwifel de twijfel	159
Spiritualiteit	162
Zet de wereld op zijn kop	165
Navigeren naar de toekomst	167
Stappenplan voor natuurbeleid	169
Dank	175

*A*lles moet overal anders

We hebben Copernicus gehad. Met de Club van Rome is ons wereldbeeld definitief en onherstelbaar veranderd. De aarde is niet langer plat. Vooruitgang blijkt ook achteruitgang te zijn. Maar we zitten vast in het proces van de kerk tegen Galilei: de bestaande instituties willen nog niet meedoen. Die klampen zich angstvallig vast aan de macht die ze ooit hadden maar steeds onvermijdelijker kwijt gaan raken.

‘Niet alles kan,’ zei ooit eens iemand. En dat leidde tot heftige protesten. Maar er is slecht nieuws voor de mensen die niet goed tegen verandering kunnen: alles wordt anders. Het klinkt radicaal maar het biedt ook ruimte. Iedereen weet: een boer kan niet groen doen als-ie rood staat. Dat betekent dus dat ook de banken moeten veranderen. We kunnen het ons niet meer veroorloven dat er gratis geldmachines bestaan die alleen de winst maar nooit hun verlies nemen.

Alles moet overal anders gaat niet alleen over banken en ook niet alleen over minder dieren. Minder landbouwdieren gaat het gevolg zijn. Alles moet overal anders betekent dat we ook een andere overheid nodig hebben, een ander financieel-economisch systeem, andere wet- en regelgeving, andere waardenkaders, andere wetenschap, andere culturele overtuigingen. Dat is nogal wat.

En daarom moeten we de angst van ons afschudden. Als alles overal anders moet, dan moet je accepteren dat je niet alle antwoorden hebt. Als je gaat zitten wachten tot alles tot achter de komma becijferd en

verantwoord is, kun je per definitie niet veranderen. Het belangrijkste is dat we onze plaats leren kennen. We moeten organisch leren werken en daarom ook organisch leren denken. Dat heeft implicaties voor ons wereldbeeld en voor de wetenschap. We zijn niet de baas. We kijken niet van buiten naar binnen maar van binnen naar buiten. De wereld is geen object, we zijn er deel van.

Roofbloemen

Veel beschouwingen over natuur nemen de verzuchting van J.C. Bloem 'En dan: wat is natuur nog in dit land?' als vertrekpunt. Als er één ding is dat echt anders moet, dan is dat het wel. Dat 'domweg gelukkig in de Dapperstraat-denken' heeft ons 'postzegelnatuur' gebracht. Het legitimeert dat we eigenlijk geen natuur hebben en ons tevreden moeten stellen met 'een stukje bos, ter grootte van een krant'. Maar met kleinburgerlijke verzuchtingen gaan we het niet redden.

Als natuurbeschermer heb je de plicht om optimistisch te zijn. Natuur is eindeloos groot, veerkrachtig en creatief. Maar als onderzoeker heb je je aan de feiten te houden. Het is voortdurend laveren tussen hoop en vrees. Dat lukt niet met gezapigheid. Dan heb je veel meer aan Jan Arends, die komt met dichtregels als 'de roofbloemen zijn zeker in de nacht dan mensen' en beelden als 'roofbomen', 'verdorrend roofgras waar het niet regent' en het 'boze gewas' dat verandert in 'gras als liefde' als hij zijn onbereikbare geliefde ten tonele voert.

Arends is een ongelofelijke zwartkijker die voortdurend breekt onder het gewicht van het leven maar die toch steeds schoonheid ziet in het licht, in de natuur en in de liefde. De berusting die dat oplevert, leest als een weldaad, en daarom wilde ik hem eren door een regel uit een van zijn gedichten te kiezen als titel voor mijn boekje.

Maar er is nog een reden. Want de teksten van Jan Arends winnen aan schoonheid als je beluistert wat de Zaanse band De Kift ermee gedaan heeft. De gedichten van Arends zijn in de regel kort en hebben

vaak de vorm van een lantaarnpaal. Brede titel, korte regels onder elkaar. Sommige beelden verdienen beter. Met name op de cd's Vlaskoorts en Koper knippen en plakken de Kift stukken poëzie aan elkaar tot er hele nieuwe verhalen ontstaan en op die manier vergroten ze zowel de schoonheid als de indringendheid. In het nummer 'Oude Tandem' bijvoorbeeld, stapelen sombere beelden zich op over hoe we op een dode wereld leven omdat er nu eenmaal meer doden zijn dan levenden, hoe het gras 'zwart wordt als oude tanden' en 'hoe de wereld zal veranderen in één zwartgeblakerde plek tussen twee schoorstenen'. De Kift weet dit zo uit te kiezen dat er uit heel verschillende fragmenten een natuurlijke eenheid ontstaat die leest alsof de teksten altijd al zo zijn geweest. Het valt nauwelijks op dat er meerdere gedichten in het nummer verwerkt zijn. En ook dat wil ik eren. Verandering gaat tenslotte ook over opnieuw naar hetzelfde kijken en er iets anders mee doen. Dat is wat we heel hard nodig hebben in onze samenleving.

*T*oekomst voor natuur

Je kunt het alleen over de toekomst hebben als je bereid bent om ook naar het verleden te kijken. En als je dat doet, dan zie je dat er een tik zit in onze culturele plaat. Elk voorjaar worden we boos over oranje glyfosaatvelden en constateren we wéér achteruitgang van weidevogels, graslandvlinders, akkerkruiden, graslandpaddenstoelen en kleine marterachtigen. Elk najaar is er wéér ophef over de jacht: als er te weinig mast is, moeten we dieren schieten omdat het anders zielig is omdat ze honger krijgen, en als er te veel mast is moeten we dieren schieten want dan zijn de gebieden te klein voor de verwachte toename en veroorzaken (opgejaagde) dieren verkeersongelukken. Maar door voortdurend in te grijpen, verliezen dieren hun natuurlijk vermogen om aantallen te reguleren. De stress van jacht zorgt ervoor dat zoogdieren vaker en meer jongen werpen. Dieren veroorzaken niet alleen verkeersongelukken; het is ook andersom. Verkeer maakt slachtoffers onder de dieren. In de berichtgeving wordt de ‘dader’ geanonimiseerd. Het is nooit een jonge, enigszins beschonken witte man dit het leven nam van een opgejaagd reekalf. Er zijn meer dan tienduizend wildaanrijdingen met reeën per jaar. Dat zijn belachelijke aantallen en hoeveel we ook schieten, we krijgen het niet omhoog.

En aan het eind van het jaar staat ‘Hotel California’ wéér hoog in de Veronica top 100 aller tijden. Terwijl er zich toch een aantal interessante problemen begint op te stapelen, lijkt nog steeds elk jaar op het

vorige. Earth Overshoot Day, de dag dat we de natuurlijke voorraden die de aarde in één jaar kan produceren op is, valt elk jaar een paar dagen eerder. Inmiddels zijn we al in de maand juli terecht gekomen. Dat is mondiaal berekend, in Nederland hebben we op 12 april onze jaarvoorraad al opgegeten.

You can check out any time you like but you can never leave

En dan een stomvervelende, veel te lange, gitaarsolo. Die solo, dat zijn wij. We zitten vast in iets dat alleen in de jaren zestig leuk was: gitaarsolo's. Consumptie. Daarom moet die hele plaat het raam uit. Het was leuk, maar voor even, en eigenlijk zelfs dat niet. Het is tijd voor actie, zou je denken, maar dat is misschien ook niet helemaal juist. Natuur heeft niet zoveel aan actie. Natuur is vooral geholpen met dingen *niet* doen. Als we ophouden met kunstmest, stikstof, pesticiden, CO₂, plastic en andere chemische troep heeft de natuur alleen nog ruimte nodig. Het is daarom goed om even pauze te nemen voor wat reflectie. We hebben in Nederland geen serieuze discussie over wat we van natuur vinden en hoe we ermee om moeten gaan. Dat doet ons pijn op allerlei manieren – de identiteit van het landschap is weg, we hebben een stikstofcrisis en de vogels vallen dood uit de lucht. Dat zijn verschillende manifestaties van hetzelfde probleem. En als we het nu toch over slechte muziek hebben: dat lied 'Leef' is een uitstekende verbeelding:

Alsof de morgen niet bestaat / pak alles wat je pakken kan en leef

Die bodemloze mentaliteit is misschien leuk voor op popfestivals of tijdens de Vierdaagsefeesten maar als credo voor een samenleving is het een *horror vacui* van met haast op weg naar niets. Het wordt tijd om juist wél over morgen na te gaan denken want tot nu toe beschouwen we de toekomst vooral als wingewest waar je onbeperkt troep kunt dumpen en dat je naar hartenlust kunt plunderen. Daar zit uiteinde-

lijk geen toekomst in. En als iets geen toekomst heeft, zal het ophouden.

Ik zal mijn best doen om dit boekje niet te laten ontsporen in somber cultuurscepticisme maar dat is – gegeven het onderwerp – ingewikkeld want het moet wel realistisch blijven. Daarom zal ik in de kantlijn ook wat uitweiden over bizar mooie voorbeelden van de intelligentie die je ziet als je goed naar de natuur kijkt en volgen er aan het einde wat goede ideeën die ook wel *no-regretmaatregelen* – of liever: ‘gewoon nu doen-maatregelen’ – genoemd zouden kunnen worden. Dat leidt wat af van de nuchtere constatering dat de natuur er niet al te best voorstaat. En dat we veel te klein denken en te veel redeneren vanuit de bestaande situatie en de gevestigde belangen. We voeren discussies over statiegeld op plastic flesjes terwijl we het moeten hebben over het uitfaseren van plastic. Discussies over pesticiden, kunstmest, stikstof en CO₂-uitstoot hebben gemeen dat ze blijven hangen in de marge van ‘een beetje minder’ tot ‘een beetje meer minder’. Dat gaat dan over de vraag of je snel naar de verdoemenis wilt gaan of ietsje langzamer. Als je niet zonder negatieve impact op natuur en mens kunt produceren dan is je verdienmodel uiteindelijk een roofmodel. In de huidige verhoudingen heeft een boom alleen waarde als je hem omhakt. Uiteindelijk gaat het ook om de vraag hoe kapitalisme eruit kan zien als je het rofoelement eruit haalt.

U denkt misschien: ‘Dit gaat helemaal niet over natuur! Dit is gewoon verkapte kapitaalkritiek!’ – dat klopt. Ons geldsysteem zal ook op de schop moeten. Alles moet overal anders: natuur heeft alleen een toekomst als we de milieucondities op orde brengen. Tenminste, die natuur die het voor ons mensen mogelijk maakt te floreren – met schone lucht en dito water. Natuur zelf kan prima zonder ons, woestijnvorming is ook natuur. Wij kunnen niet zonder natuur. Als wij het leven op het land voor ons onmogelijk gemaakt hebben dan wacht de octopus een mooie toekomst. Deze dieren zijn met hun negen breinen zo intelligent dat wij ons er geen voorstelling van kunnen maken. En dat je natuur op orde kunt brengen door het te beheren en be-

heersen is een illusie gebleken: we zullen onze verhouding met de natuur moeten veranderen.

Dat is zowel makkelijk als moeilijk. Als je het simpel maakt, zie je dat we op moeten houden met eerst alles vernielen om daarna te kijken of we het kunnen herstellen. Wie poept er in zijn eigen drinkwater? Dat doen wij. Het moeilijke daarbij is: het lijkt alsof we de kunst van het veranderen verleerd zijn. Veel dingen die we innovaties noemen, brengen juist meer van hetzelfde – wéér een verslavende app die reclame je brein in pompt. Technologie is niet innovatief. Baanbrekende ontdekkingen over bijvoorbeeld de intelligentie van schimmels, dié zijn grensverleggend. Net als nieuwe inzichten in beschavingen van voor de laatste ijstijd. Maar dit soort radicale nieuwe inzichten in wie wij zijn en waar we vandaan komen, krijgen in maatschappelijke zin nauwelijks betekenis. Dan weet je dat je vastzit. In de natuur is voortdurende aanpassing de motor in de evolutie, maar wij passen ons nauwelijks nog aan wanneer de omgeving verandert. Sterker nog: we accepteren verandering niet. We hebben recht op ‘our way of life’ en de vervuiling die daarbij hoort. Onze ontwikkeling is stil komen te staan. Dat is slecht nieuws want vroeg of laat ‘doe je dan een kodakje’ – jarenlang marktleider in de wereld van de fotografie, maar in hun arrogantie zagen ze digitale fotografie niet voor wat het was. En nu zijn ze er niet meer.

*D*e groene zeenaaktslak

Een van de mooiste beesten die er zijn, is de groene zeenaaktslak. Om orde te scheppen in de chaos hebben mensen de levende wereld ingedeeld in rijken, stammen, families, geslachten en soorten. Er is het plantenrijk en het dierenrijk. Paddenstoelen behoren tot het schimmelrijk en dan heb je nog bacteriën en virussen. In de ordening is een idee van evolutie aangebracht. Linnaeus, die ermee begon, dacht nog dat hij Gods systeem in kaart aan het brengen was maar later ontstond het idee dat ‘the tree of life’ gegroeid was en dat er takken waren die vroeg afsplitsten van de stam en zijtakjes die later volgden. Sindsdien ging de indeling van planten en dieren over mate van verwantschap. We noemen dat het fylogenetisch soortbegrip, van de stam (*fylum*) in de genen, en we doen tegenwoordig DNA-analyses om te bepalen wat een soort is. Die DNA-analyses zijn het soortbegrip behoorlijk overhoop aan het halen. In plaats van een nette boomstructuur blijkt het een rommeltje te zijn van allerlei kruisbestuivingen en parallelle ontwikkelingen. Bovendien zitten er door ijstijden hele gekke herhalingen in waardoor soorten het ‘opnieuw proberen’ met een vergelijkbare maar toch heel andere strategie. Koning van de *weirdness* zijn de paddenstoelen die 27 geslachten kennen. En dan niet de groepen, ook wel genera genoemd, maar mannetje, vrouwtje en nog 25. Dat moet een boeiende genderdiscussie zijn die ondergronds gevoerd wordt!

Maar weekdieren moeten we ook niet uitvlakken. We noemen ze

vaak hermafrodiet omdat ze mannelijk en vrouwelijk tegelijk zijn maar het mooie is dat ze kunnen kiezen, waardoor het aantal mogelijke combinaties toeneemt. De groene zeenaaktslak kan nog iets heel anders. Hij eet groene zeesla dat na consumptie niet overlijdt. Het wonder van planten is dat ze suiker van zonlicht kunnen maken met hun bladgroenkorrels. Dieren maken energie uit verbranding in hun mitochondriën maar hebben voor die verbranding ook suikers nodig. Omdat ze het zelf niet kunnen maken, moeten ze planten, paddenstoelen en/of andere dieren eten – meestal heeft dat de dood van de energiebron tot gevolg. Op individueel niveau dan, want veel plantensoorten verspreiden zich doordat hun predatoren zaden uitpoepen. Dat zou je groepsintelligentie kunnen noemen. Maar de groene zeenaaktslak is op een heel andere manier slim. Zijn lijf is doorzichtig en hij heeft geen tanden dus de planten overlijden niet als gevolg van gegeten worden. Ze groeien door en blijven suikers produceren. Wier en dier gaan op DNA-niveau een fusie aan en vanaf het moment van consumptie hebben we dus te maken met een dier dat aan fotosynthese doet. Op het allerhoogste ordeningsniveau doorbreekt hij de door ons aangebrachte indeling. In de natuur is uitzondering de regel. Hier past ons alleen bescheidenheid.